

Οικονομική κρίση και σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,

Η σημασία κύρωσης από την Ελλάδα του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη

**Γεώργιος Μανίκας, Προπτυχιακός φοιτήτης,
Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Παν/μιο Κύπρου.**

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, όπως αναθεωρήθηκε το 1996, θεωρείται ο πιο ολοκληρωμένος μηχανισμός του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων και το δεύτερο σε σημασία, μετά την Ε.Σ.Δ.Α., διεθνές νομοθετικό κείμενο για τη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κύρωσή του από την Ελλάδα, μέσα στις δεδομένες συνθήκες κρίσης, συνιστά ζήτημα με κεφαλαιώδη σημασία για την αποτροπή περαιτέρω κοινωνικών αδικιών σε βάρος των πολιτών της, ενόψει της εφαρμογής και του τρίτου μνημονίου, δεδομένου ότι οι διατάξεις του, με βάση το Σύνταγμα (άρθρο 25 παρ. 1 και 2), θα έχουν υπερεθνική ισχύ. Το άρθρο αυτό αναφέρεται στη γενικότερη φιλοσοφία και τις τροποποιήσεις του Α.Ε.Κ.Χ., καθώς και στην επίδρασή του στην ελληνική έννομη τάξη με αφορμή το νομοσχέδιο του 2015 του Υπουργείου Εργασίας για τη «Κύρωση του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη».

I. Η νομική σημασία των κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν στην Ελλάδα της κρίσης

Η κοινωνική κατάσταση στη Ελλάδα⁽¹⁾, όπως έχει διαμορφωθεί τα τελευταία τουλάχιστον, πέντε χρόνια, έχει σημασία όχι μόνο οικονομική και πολιτική, αλλά και νομική, δεδομένου ότι συνδέεται με τα «Μνημόνια»⁽²⁾ και τα εφαρμοστικά τους μέτρα, τα οποία πλήττουν, κατά κύριο λόγο, τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ιδιαίτερα πλήττονται τα δικαιώματα που απορρέουν από το δικαίωμα της κοινωνικής ασφάλισης και υγείας και από το εργατικό δικαίωμα, με έμφαση στα δικαιώματα των γυναικών και των νέων για εργασία και δημιουργία οικογένειας με αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής. Τα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν στα πλαίσια των «Μνημονίων» έχουν οδηγήσει τους Έλληνες σε συνθήκες πρωτοφανούς φτώχειας και ανεργίας, αύξησης των αστέγων και αδυναμίας ακόμα επαρκούς διατροφής και προστασίας της υγείας τους. Παράλληλα, πλήττεται η πορεία ανάπτυξης της Χώρας, αφού σημαντικό μέρος του

επιστημονικού και εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού της οδηγείται στη μετανάστευση ως λύση ανάγκης. Ειδικότερα, στο πλαίσιο των «Μνημονίων» η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέβαλε στο ελληνικό κράτος να μειώσει τις κατώτατες αποδοχές και τις αποδοχές των νέων κάτω των 25 ετών, το δε, Συμβούλιο επέβαλε με τις αποφάσεις του στο ελληνικό κράτος να προβεί σε περιοχές των κατώτατων αποδοχών, ήδη με το Δεύτερο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα κατά τη πρώτη αξιολόγηση τον Δεκέμβριο του 2012.

Η κοινωνική αυτή κατάσταση έχει τεράστια νομική σημασία γιατί παρέχει στοιχεία στη δικαστική αρχή της Χώρας προκειμένου να καθορίσει τα κριτήρια βάσει των οποίων κρίνεται η νομιμότητα των περιορισμών θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως, για την εφαρμογή ή όχι της αρχής της αναλογικότητας, όπως οριοθετείται τόσο στο Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ') όσο και στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο (μέσα από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τον Ευρωπαϊκό

"Ιδιαίτερα πλήττονται τα δικαιώματα που απορρέουν από το δικαίωμα της κοινωνικής ασφάλισης και υγείας και από το εργατικό δικαίωμα, με έμφαση στα δικαιώματα των γυναικών και των νέων για εργασία και δημιουργία οικογένειας με αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής"

Κοινωνικό Χάρτη, τις Συνθήκες της Ε.Ε.⁽³⁾, τους Κανονισμούς και Οδηγίες κοινωνικού περιεχομένου⁽⁴⁾). Χαρακτηριστική, εν προκειμένω, είναι η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ): α) ως προς τα μέτρα του πρώτου «Μνημονίου» που κρίθηκαν συνταγματικά και σύμφωνα με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. (Ολ.ΣτΕ 668 και 1285/2012) με την αιτιολογία ότι αυτά έχουν «αποφασισθεί υπό την πίεση όλως εξαιρετικών περιστάσεων» και επιβλήθηκαν «κατά την εκτίμηση του νομοθέτη για την άμεση αντιμετώπιση της κρίσεως» και β) ως προς τα μέτρα του δεύτερου Μνημονίου, που κρίθηκαν αντισυνταγματικά και αντίθετα με την Ε.Σ.Δ.Α., από τις αποφάσεις με αρ. 2287 και 2290/2015 Ολ.ΣτΕ με την αιτιολογία ότι θα έπρεπε να είχε γίνει προηγούμενη αλλά και μεταγενέστερη αποτίμηση των κοινωνικών επιπτώσεων των μέτρων λιτότητας ως προϋπόθεση της νομιμότητάς τους. Το βάρος της απόδειξης, κατά το σκεπτικό των αποφάσεων αυτών, φέρει αυτός που ασκεί τη νομοθετική εξουσία, χωρίς δε, να γίνεται ειδική αναφορά αν οι αποφάσεις είναι σύμφωνες και με άλλες διεθνείς συνθήκες και ιδίως με τον Ε.Κ.Χ.

Στο μέτρο που η παρούσα κοινωνική κρίση, όπως βιώνεται στην Ελλάδα, επεκτείνεται ήδη και στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει σημαντική αξία η εφαρμογή των διεθνών και ευρωπαϊκών κοινωνικών Συνθηκών, οι οποίες διασφαλίζουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου - ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, εργασιακών, κοινωνικών και πολιτιστικών. Τα δικαιώματα αυτά, αναμφίβολα, είναι μεταξύ τους ενιαία και αδιαίρετα και υπό το πρίσμα αυτό πρέπει να κατοχυρώνονται και στην διεθνή και ευρωπαϊκή κοινότητα.

II. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και τα ανθρώπινα δικαιώματα: Η λειτουργία και η σημασία του Ευρωπαϊκού

Κοινωνικού Χάρτη (Ε.Κ.Χ.) – Η Αναθεώρησή του (Α.Ε.Κ.Χ.)

Το «Συμβούλιο της Ευρώπης»⁽⁵⁾ είναι ένας ευρύς περιφερειακός διεθνής οργανισμός, αμιγώς όμως ευρωπαϊκός. Ιδρύθηκε την 5.5.1949 από δέκα ευρωπαϊκά κράτη, με σκοπό να προωθήσει τη στενότερη συνεργασία (διακυβερνητική και κοινοβουλευτική) των μελών του, την οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη και να προασπίσει τις αρχές της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου. Στο ενεργητικό του περιλαμβάνεται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Ε.Σ.Δ.Α.)⁽⁶⁾, η οποία αποτελεί τον κώδικα ομοιόμορφης προστασίας ατομικών - πολιτικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη την οποία το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.) ερμηνεύει αυθεντικά και ενοποιητικά, διαπλάθοντας έτσι μια «κοινή ευρωπαϊκή δημόσια τάξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»⁽⁷⁾⁽⁸⁾.

Μετά από μία και πλέον δεκαετία, συγκεκριμένα το έτος 1961, το Συμβούλιο της Ευρώπης με στόχο την ολοκλήρωση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, υιοθέτησε τον Ε.Κ.Χ.

A. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Ε.Κ.Χ.) - European Social Charter (E.S.C.)

Ο Ε.Κ.Χ.⁽⁹⁾ είναι η δεύτερη σε σημασία, μετά την Ε.Σ.Δ.Α., Διεθνής Σύμβαση προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αποτελεί τον πιο ολοκληρωμένο μηχανισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων. Υπογράφηκε στο Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου 1961 και τέθηκε σε ισχύ στις 26 Φεβρουαρίου 1965.

Η υιοθέτηση του Ε.Κ.Χ. συμπληρώνει την Ε.Σ.Δ.Α., διεκδικώντας με τον τρόπο αυτό το πεδίο παρέμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης και στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα⁽¹⁰⁾.

"κρίθηκαν συνταγματικά και σύμφωνα με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. με την αιτιολογία ότι αυτά έχουν «αποφασισθεί υπό την πίεση όλως εξαιρετικών περιστάσεων» και επιβλήθηκαν «κατά την εκτίμηση του νομοθέτη για την άμεση αντιμετώπιση της κρίσεως»"

Η Ελλάδα ήταν ανάμεσα στις πρώτες χώρες που υπέγραψαν το αρχικό κείμενο του Ε.Κ.Χ., αλλά τον κύρωσε πολύ αργότερα με τον ν. 1426/1984, στον οποίο αναγράφεται ολόκληρο το κείμενο του. Μαζί με τα τρία Πρόσθετα Πρωτόκολλα, που σταδιακά κύρωσε η Ελλάδα⁽¹¹⁾, με εξαίρεση των άρθρων 5 και 6⁽¹²⁾ που δεν αποδέχθηκε, ο Ε.Κ.Χ. συνιστά Διεθνή Συνθήκη που έχει επικυρωθεί με νόμο και σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος υπερσχύει κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου⁽¹³⁾. Τούτο σημαίνει ότι όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη άσκηση των δικαιωμάτων που ρυθμίζει ο Ε.Κ.Χ.

Ο Ε.Κ.Χ. αποτελείται από επτά ενότητες, οι οποίες είναι: α) το Προοίμιο, β) τα Μέρη Ι - V και γ) το Παράρτημα⁽¹⁴⁾ που, συνοπτικά, έχουν ως εξής:

Στο Προοίμιο τα Συμβαλλόμενα Μέρη συμφωνούν στην ανάγκη συνεργασίας ("πραγματοποίηση στενότερης ένωσης") αναφορικά με την προώθηση του κοινωνικού τομέα ("ευνόηση της οικονομικής και κοινωνικής προόδου"). Ιδιαίτερως, τονίζεται η ύστατη ανάγκη προστασίας και των κοινωνικών δικαιωμάτων τα οποία δεν εξασφαλίζονται από την Ε.Σ.Δ.Α. Τέλος, τα Συμβαλλόμενα Μέρη "αποφάσισαν να καταβάλλουν από κοινού κάθε προσπάθεια για να βελτιώσουν το επίπεδο διαβίωσης και να προωθήσουν την κοινωνική ευημερία του αγροτικού και αστικού πληθυσμού τους με τους κατάλληλους θεσμούς και τις αντίστοιχες δράσεις".

Το Μέρος Ι αναφέρεται σε δεκαενέα συγκεκριμένες αρχές και δικαιώματα τις οποίες "τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνωρίζουν ως αντικειμενικό σκοπό της πολιτικής τους". Τα δικαιώματα και οι αρχές αυτές απευθύνονται στους τομείς της εκπαίδευσης, της κοινωνικής προστασίας και της απασχόλησης.

Το Μέρος ΙΙ, που αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα Μέρη του Ε.Κ.Χ. συγκεκριμενοποιεί σε δεκαενέα άρθρα τις υποχρεώσεις των Συμβαλλόμενων Μερών, των

δικαιωμάτων δηλαδή και αρχών, του Μέρους Ι (κάθε άρθρο αντιστοιχεί σε ένα δικαίωμα - αρχή).

Το Μέρος ΙΙΙ μνημονεύει την νομική δέσμευση - υποχρέωση των Μερών τα οποία υπογράφουν το Χάρτη. Κάθε Κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση "να θεωρήσει ότι δεσμεύεται από πέντε τουλάχιστον από τα επτά βασικά άρθρα του Μέρους ΙΙ του Χάρτη"⁽¹⁵⁾. Η ιδιαίτερη αυτή διάκριση των επτά βασικών άρθρων συγκριτικά με τα λοιπά άρθρα του Χάρτη υποδηλώνει την ιδιαίτερη σημασία που θέλει να τους προσδώσει, ως ο σκληρός πυρήνας προστασίας θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα βασικά αυτά άρθρα είναι: Δικαίωμα για εργασία (Άρθρο 1), Συνδικαλιστικό δικαίωμα (Άρθρο 5), Δικαίωμα συλλογικής διαπραγμάτευσης (Άρθρο 6), Δικαίωμα για κοινωνική ασφάλεια (Άρθρο 12), Δικαίωμα για κοινωνική και ιατρική αντίληψη (Άρθρο 13), Δικαίωμα της οικογένειας για κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία (Άρθρο 16), Δικαίωμα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους για προστασία και αντίληψη (Άρθρο 19).

Το Μέρος ΙV αφορά στη συγκρότηση ενός συστήματος ελέγχου της εφαρμογής του Κοινωνικού Χάρτη. Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος υποβάλλει έκθεση σχετική με την εφαρμογή των προστατευόμενων κοινωνικών δικαιωμάτων κάθε δύο έτη. Αναλυτικότερα, σε πρώτο στάδιο οι εκθέσεις εξετάζονται από μία «Επιτροπή Εμπειρογνομώνων», σε δεύτερο στάδιο οι εκθέσεις μαζί με το πόρισμα της Επιτροπής εξετάζονται από την «Υποεπιτροπή της Κυβερνητικής Κοινωνικής Επιτροπής» και σε τρίτο στάδιο τόσο η «Υποεπιτροπή» όσο και η «Συμβουλευτική Συνέλευση» κοινοποιούν τα πορίσματά τους στην Επιτροπή των Υπουργών. Η «Επιτροπή των Υπουργών», η οποία έχει και τον τελευταίο λόγο, είναι το όργανο ελέγχου της εφαρμογής των διατάξεων καθώς είναι η αρμόδια να εξετάσει εάν οι εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές εναρμονίζονται με τις διατάξεις

"Η «Επιτροπή των Υπουργών», η οποία έχει και τον τελευταίο λόγο, είναι το όργανο ελέγχου της εφαρμογής των διατάξεων"

του Ε.Κ.Χ για να απευθύνει τις αναγκαίες συστάσεις σε κάθε ένα από τα Συμβαλλόμενα Μέρη.

Το Μέρος V αναφέρεται στον περιορισμό των δικαιωμάτων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις όπως σε περίπτωση πολέμου ή δημόσιου κινδύνου, στην σχέση του Χάρτη με το εσωτερικό δίκαιο και τις διεθνείς συμφωνίες, διατάξεις για την εδαφική εφαρμογή και τις συλλογικές συμβάσεις, την υπογραφή, επικύρωση και έναρξη ισχύος, τις τροποποιήσεις και την καταγγελία του Χάρτη στο σύνολό του ή σε ορισμένα άρθρα.

Το Παράρτημα αναφέρεται στην "έκταση του Κοινωνικού Χάρτη αναφορικά με τα προστατευόμενα πρόσωπα" και εισάγει ερμηνευτικές ρητρες σε σχέση με συγκεκριμένα δικαιώματα του Χάρτη. Μάλιστα, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην προστασία των προσφύγων όπου "κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος θα παρέχει στους πρόσφυγες που περιλαμβάνονται στον ορισμό που δίνει η Σύμβαση της Γενεύης της 29 Ιουλίου 1951, σχετικά με την Κατάσταση των Προσφύγων και διαμένουν κανονικά στο έδαφός του ίση κατά το δυνατό μεταχείριση και σε κάθε περίπτωση όχι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη για την οποία έχει δεσμευθεί με τη Σύμβαση του 1951 καθώς και με άλλες διεθνείς συμφωνίες που ισχύουν και εφαρμόζονται στους πρόσφυγες".

Β. Ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Α.Ε.Κ.Χ.): η γενικότερη φιλοσοφία & οι επιμέρους αλλαγές που επιφέρει.

Ο Ε.Κ.Χ. αναθεωρήθηκε με σκοπό τον εκσυγχρονισμό του ώστε να μπορεί να ανταποκρίνεται στις νέες κοινωνικές ανάγκες και αντιλήψεις. Συμπληρώθηκε με 11 σημαντικά δικαιώματα⁽¹⁶⁾ και τέθηκε προς υπογραφή στις 3 Μαΐου 1996 στο Στρασβούργο, και μέχρι σήμερα έχει υπογραφεί από τα περισσότερα Συμβαλλόμενα Μέρη του Ε.Κ.Χ⁽¹⁷⁾.

Ο Αναθεωρημένος Χάρτης προσδιορίζει, περισσότερο, το ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος, ήτοι την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων που αποτελούν υποχρέωση και δέσμευση των κρατών που τον υπογράφουν να εφαρμόζουν με τις κυβερνητικές τους πολιτικές. Είναι δε, χαρακτηριστικό ότι για τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι δεσμεύσεις του Α.Ε.Κ.Χ. συμβάλλουν στη ενεργοποίηση της εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών, δεδομένου ότι η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι προσανατολισμένη στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και τη νομισματική ένωση χωρίς σαφείς νομικές δεσμεύσεις για όλο το φάσμα των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Οι βασικότερες μεταρρυθμίσεις του Α.Ε.Κ.Χ. του 1996 σε σύγκριση με τον Ε.Κ.Χ. του 1961 παρατηρούνται σε τρεις ενότητες:

1. Ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης τροποποιεί ορισμένα δικαιώματα που περιλαμβάνονταν στο Χάρτη του 1961: α) Άρθρο 2 παρ. 3, 4, 6, 7 (το δικαίωμα σε δίκαιες συνθήκες εργασίας) β) Άρθρο 3 (το δικαίωμα σε ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας) γ) Άρθρο 7 παρ. 2, 4, 7 (το δικαίωμα των παιδιών και των νεαρών ατόμων στην προστασία) δ) Άρθρο 8 παρ.1 και 2 (το δικαίωμα των εργαζομένων γυναικών στην προστασία της μητρότητας) ε) Άρθρο 10 παρ.5 (το δικαίωμα στην επαγγελματική κατάρτιση) στ) Άρθρο 11 παρ.3 (το δικαίωμα στην προστασία της υγείας) ζ) Άρθρο 12 παρ.2 (το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση) η) Άρθρο 15 (το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην ανεξαρτησία, την κοινωνική ένταξη και τη συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας) θ) Άρθρο 17 (το δικαίωμα των παιδιών και των νεαρών ατόμων σε κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία) ι) Άρθρο 19 παρ.6 και 11 (το δικαίωμα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους στην προστασία και τη βοήθεια).

2. Με τον αναθεωρημένο χάρτη προστατεύονται έντεκα ακόμα κοινωνικά δικαιώματα τα οποία δεν περιλαμβάνονταν στις

"Οι δεσμεύσεις του Α.Ε.Κ.Χ. συμβάλλουν στη ενεργοποίηση της εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών, δεδομένου ότι η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι προσανατολισμένη στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και τη νομισματική ένωση χωρίς σαφείς νομικές δεσμεύσεις για όλο το φάσμα των κοινωνικών δικαιωμάτων."

προστατευτικές διατάξεις του Χάρτη του 1961. Οι παρεμβάσεις τυποποιούνται στις διατάξεις των άρθρων 20 - 31. Πιο συγκεκριμένα: Άρθρο 20 (Το δικαίωμα σε ίσες ευκαιρίες και ίση μεταχείριση σε θέματα απασχόλησης και επαγγέλματος χωρίς διάκριση που να βασίζεται στο φύλο), Άρθρο 21 (Το δικαίωμα στην ενημέρωση και τη διαβούλευση), Άρθρο 22 (Το δικαίωμα στη συμμετοχή στον καθορισμό και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και του εργασιακού περιβάλλοντος), Άρθρο 23 (Το δικαίωμα των ηλικιωμένων ατόμων στην κοινωνική προστασία), Άρθρο 24 (Το δικαίωμα στην προστασία σε περιπτώσεις λύσης της εργασιακής σχέσης), Άρθρο 25 (Το δικαίωμα των εργαζομένων στην προστασία των διεκδικήσεών τους στην περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη τους), Άρθρο 26 (Το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια κατά την εργασία), Άρθρο 27 (Το δικαίωμα των εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις στην ισότητα ευκαιριών και την ίση μεταχείριση), Άρθρο 28 (Το δικαίωμα των εκπροσώπων των εργαζομένων στην προστασία μέσα στην επιχείρηση και στις διευκολύνσεις που τους παρέχονται), Άρθρο 29 (Το δικαίωμα στην ενημέρωση και τη διαβούλευση σε διαδικασίες ομαδικών απολύσεων), Άρθρο 30 (Το δικαίωμα στην προστασία από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό), Άρθρο 31 (Το δικαίωμα στη στέγαση).

Προβλέπονται, επομένως, πρόνοιες οι οποίες τονίζουν τον δημοκρατικό χαρακτήρα που επιθυμεί να προωθήσει η Ευρώπη στα κράτη - μέλη της, τονίζοντας μεταξύ άλλων μια σειρά δικαιωμάτων που αφορούν στους μετανάστες, δίνοντας έμφαση στο πολυπολιτισμικό στοιχείο που διέπει την Ευρώπη, την ίση μεταχείριση των εργαζομένων και την ισότητα των φύλων, την προστασία των ανέργων και όσων διαβιούν κάτω από το ανεκτό όριο της φτώχειας, την δυνατότητα των διαβουλεύσεων - συλλογικών διαπραγματεύσεων, καθώς και εξειδικευμένα δικαιώματα, όπως είναι το δικαίωμα των

ηλικιωμένων ατόμων στην κοινωνική προστασία.

3. Ο Α.Ε.Κ.Χ. στο Μέρος V, Άρθρο Ε εισάγει μία νέα γενική ρήτρα για την απαγόρευση των διακρίσεων, όπως εντοπίζεται στο Προοίμιο του Χάρτη. Συγκεκριμένα, τα δικαιώματα που εγγυάται ο Χάρτης πρέπει να διασφαλίζονται χωρίς καμία διάκριση λόγω «φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικότητας ή κοινωνικής προέλευσης, υγείας, σχέσης με εθνική μειονότητα, καταγωγής ή άλλης κατάστασης».

Η Ελλάδα υπέγραψε τον Α.Ε.Κ.Χ. στις 3 Μαΐου 1996, αλλά δεν τον έχει κυρώσει ακόμα. Το έτος 2010 συντάχθηκε σχέδιο νόμου για την κύρωσή του πλην όμως δεν προχώρησε⁽¹⁸⁾. Πέντε χρόνια αργότερα και σε συνθήκες δραματικής οικονομικής και κοινωνικής ύφεσης, στις 13 Αυγούστου 2015, τέθηκε σε διαβούλευση νομοσχέδιο του Υπουργείου Εργασίας για τη κύρωση του Αναθεωρημένου Χάρτη⁽¹⁹⁾.

III. Η επίδραση του Αναθεωρημένου Χάρτη στην Ελληνική έννομη τάξη

Η σημασία της κύρωσης του Αναθεωρημένου Χάρτη, και μάλιστα στη δεδομένη χρονική στιγμή, συνιστά ζήτημα με κεφαλαιώδη σημασία για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα. Ο Α.Ε.Κ.Χ., όπως προαναφέρεται, προστατεύει και εγγυάται πολλά εργασιακά δικαιώματα θεμελιώδους χαρακτήρα⁽²⁰⁾, τα οποία εν μέσω της κρίσης που διέρχεται η χώρα, ενόψει των εφαρμοστικών μέτρων του τρίτου Μνημονίου, οδηγούνται στην αποδόμηση. Μία τέτοια εξέλιξη και πλήρη αποδιοργάνωση του κοινωνικού κράτους, μπορεί να εμποδιστεί σε μεγάλο βαθμό με τη κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. και την ουσιαστική εφαρμογή του στο εσωτερικό και στη νομολογία των δικαστηρίων. Τούτο, καθόσον ο Α.Ε.Κ.Χ. από κοινού με την Ε.Σ.Δ.Α., αποτελούν νομικώς δεσμευτικά κείμενα⁽²¹⁾ με υπερεθνική ισχύ⁽²²⁾ για την προστασία των ενιαίων και αλληλοεξαρτώμενων

"Η σημασία της κύρωσης του Αναθεωρημένου Χάρτη, και μάλιστα στη δεδομένη χρονική στιγμή, συνιστά ζήτημα με κεφαλαιώδη σημασία για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα"

ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, εργασιακών, κοινωνικών, πολιτιστικών) και παράγουν αγωγήματα δικαιώματα, όχι μόνο στις σχέσεις κράτους - πολίτη, αλλά και μεταξύ ιδιωτών.

Πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί ότι η ελληνική έννομη τάξη προστατεύει νομικά τα βασικά κοινωνικά δικαιώματα με τις διατάξεις του Συντάγματος (άρθρα 4 έως 25, αλλά ιδίως άρθρ. 21, 22 και 23) και με τη νομοθεσία, ιδίως το εργατικό δίκαιο και το δίκαιο κοινωνικής ασφάλισης. Οι γενικές ρυθμίσεις του Ε.Κ.Χ. που είχαν ήδη κυρωθεί νομοθετικά με τον ν. 1426/1984 και οι αναθεωρημένες ρυθμίσεις του Α.Ε.Κ.Χ. επικαλύπτονται ουσιαστικά από το ισχύον δίκαιο με περιορισμένες αποκλίσεις. Παρ' όλα αυτά, η κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελεί θετικό βήμα κοινωνικής προόδου, αποτρέπει περαιτέρω υποβάθμιση του κοινωνικού κράτους και διασφαλίζει τη συνεκτικότητα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων⁽²³⁾.

Παρότι αμφισβητείται έντονα από πολλούς μια προοπτική διεξόδου από την οικονομική και πολιτική κρίση που πλήττει την Ελλάδα, αλλά και ευρύτερα τις χώρες της Ευρώπης, η κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. και η εφαρμογή του στην εθνική έννομη τάξη συμβάλλει στην προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων απέναντι στους σκληρούς κανόνες της αγοράς που έχουν επιβληθεί χωρίς αντίστοιχη λήψη μέτρων περιορισμού τους και έχουν παρακάμψει την λειτουργία του κοινωνικού κράτους και γενικότερα το ευρωπαϊκό κοινωνικό κεκτημένο.

Η αμφισβήτηση αυτή εντοπίζεται στο γεγονός ότι η Χώρα έχει ενταχθεί στο «μηχανισμό στήριξης» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και για το λόγο αυτό ψηφίστηκαν τα «Μνημόνια» και οι εφαρμοστικοί τους νόμοι, έχει δε, αναλάβει δεσμεύσεις για την αναθεώρηση της νομοθεσίας της, ιδίως ως προς την

απασχόληση, την κοινωνική ασφάλιση, την φορολόγηση, με δυσμενή επίδραση στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών, στην ομαλή λειτουργία του κοινοβουλίου και του κράτους δικαίου. Οι νομικές αυτές δεσμεύσεις εμφανώς αντιφάσκουν όχι μόνο με τον Ε.Κ.Χ. αλλά και με τον Α.Ε.Κ.Χ.⁽²⁴⁾, καθώς και με το «κοινωνικό κεκτημένο» που από ετών διασφάλιζε η εθνική μας νομοθεσία στο πλαίσιο του Συντάγματος.

Αντί Επιλόγου

Με αυτά τα δεδομένα, καθίσταται αδήριτη η ανάγκη της θωράκισης των κοινωνικών δικαιωμάτων και είναι ευκαιρία για την Ελλάδα να κυρώσει τον Αναθεωρημένο Κοινωνικό Χάρτη, προς αποτροπή περαιτέρω κοινωνικών αδικιών σε βάρος των πολιτών της κατά την εφαρμογή του τρίτου Μνημονίου. Ο Α.Ε.Κ.Χ. αποτελεί τον πιο ολοκληρωμένο μηχανισμό στον τομέα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων⁽²⁵⁾. Με τη κύρωση των διατάξεών του, που θα έχουν, με βάση το Σύνταγμα, υπερεθνική ισχύ, θα εξοπλιστούν κυρίως τα δικαστήρια με ένα σημαντικό εργαλείο κοινωνικής δικαιοσύνης. Άλλωστε, με τη κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ., δεν υλοποιείται μόνο η συνταγματική επιταγή του άρθρου 25 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος, αλλά και η διεθνής δέσμευση της Ελλάδας για την ένταξη του Α.Ε.Κ.Χ. στην έννομη τάξη της και την εφαρμογή του στο εσωτερικό της⁽²⁶⁾. Θα ήταν ευχής έργον να προχωρήσει αυτή την φορά το πρόσφατο νομοσχέδιο του Υπουργείου Εργασίας και να κυρωθεί ο Αναθεωρημένος Χάρτης από την Ελλάδα.

∴ ∴ ∴ ∴

"η κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελεί θετικό βήμα κοινωνικής προόδου, αποτρέπει περαιτέρω υποβάθμιση του κοινωνικού κράτους και διασφαλίζει τη συνεκτικότητα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων"

Σημειώσεις

1. Λοιπές αναφορές σε «Χώρα» και «Κράτος» αφορούν στην Ελλάδα.
2. «Μνημόνια» είναι συμφωνίες - παρακολούθημα της δανειακής σύμβασης (διεθνούς) μεταξύ της Ελλάδας και των δανειστών της (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) με συμβατικές δεσμεύσεις για την λήψη μέτρων ιδίως νομοθετικών από πλευράς της ελληνικής κυβέρνησης με στόχο την οικονομική ανάκαμψη της χώρας ώστε να είναι σε θέση να εκπληρώσει τις δανειακές της υποχρεώσεις (εφαρμοστικοί νόμοι: Ν. 3845/2010, Ν. 4046/2012 και Ν. 4336/2015 των μνημονίων που υπέγραψε η Ελλάδα).
3. Από το 1957, η αρχή ότι άνδρες και γυναίκες πρέπει να λαμβάνουν ίση αμοιβή για εργασία ίσης αξίας κατοχυρώθηκε στις Συνθήκες της Ε.Ε. (σήμερα: άρθρο 157 της ΣΛΕΕ). Παράλληλα, το άρθρο 153 της ΣΛΕΕ επιτρέπει στην Ε.Ε. να δρα στον ευρύτερο τομέα των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης σε θέματα εργασίας και απασχόλησης. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 157 της ΣΛΕΕ επιτρέπει περαιτέρω τη θετική δράση για την ενίσχυση της θέσης των γυναικών. Επιπλέον, το άρθρο 19 της ΣΛΕΕ δίνει τη δυνατότητα θέσπισης νομοθεσίας για την καταπολέμηση των πάσης φύσεως διακρίσεων, περιλαμβανομένων των διακρίσεων λόγω φύλου.
(http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.10.8.html)
4. Όπως π.χ. η Οδηγία για την ισότητα των δύο φύλων στην αγορά εργασίας: 2006/54/EK
5. Δ. Παπαγιάννης, Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας, 2007, σελ. 17 και Ε. Ρ. Σαχπειίδου, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας, 2011, σελ. 12
6. Η πρώτη και σημαντικότερη Συνθήκη που υπογράφηκε το 1950, μετά την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το 1948, από τον Ο.Η.Ε., η οποία αποτέλεσε και το πρότυπο της Ε.Σ.Δ.Α. (Ε. Ρ. Σαχπειίδου, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας, 2011, σελ. 14)
7. Σ. Ματθίας, Επίτιμος Πρόεδρος του Αρείου Πάγου, «Συμμόρφωση προς τις καταδικαστικές αποφάσεις του Στρασβούργου», Ιούλιος 2009, Ομιλία στην εκδήλωση του Υπουργείου Εξωτερικών για τα 50 χρόνια του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις 25 Μαΐου 2009 στο Αμφιθέατρο «Γιάννος Κρανιδιώτης».
8. Η παραβίαση από το κράτος των δικαιωμάτων και ελευθεριών που εγγύεται η Ε.Σ.Δ.Α. μπορεί να ελεγχθεί με ατομική προσφυγή ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. Κ. Χρυσόγονου, Η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 2001).
9. <http://www.coe.int/T/DGHL/Monitoring/SocialCharter> και <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/035.htm>

10. Τα κοινωνικά δικαιώματα συμπληρώνουν και ενισχύουν τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα μέσα σ'ένα δημοκρατικό πολίτευμα (Πρβλ. άρθρο 25 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος). Βλ. Γ. Κατρούγκαλου, Τα κοινωνικά δικαιώματα, 2006.
11. Το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο κυρώθηκε με το ν. 2595/1998, με το οποίο εισάγονται τέσσερα νέα δικαιώματα: ισότητα των φύλων στην απασχόληση, το δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και στις διαβουλεύσεις, το δικαίωμα συμμετοχής στη βελτίωση των συνθηκών και του περιβάλλοντος εργασίας και το δικαίωμα των ηλικιωμένων στη κοινωνική προστασία, καθώς και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο για τις συλλογικές προσφυγές. Με το ν. 2422/1996 κυρώθηκε το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο με το οποίο βελτιώθηκε ο ελεγκτικός μηχανισμός.
12. Αφορούν στη συνδικαλιστική ελευθερία και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις.
13. Βλ. και Π. Στάγκο, «Η Ελλάδα στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη», ΕΕργΔ 2013, σελ. 130 επ.
14. Το Παράρτημα κατά το άρθρο 38 αποτελεί οργανικό τμήμα του Ε.Κ.Χ.
15. Άρθρο 20 παρ. 1 β'.
16. Βλ. Ν. Γαβαλάς, Τα νέα κοινωνικά δικαιώματα του αναθεωρημένου Χάρτη (επιμ. Ν.Αλιπράντη) Αθήνα, 2005, σελ. 105 επ.
17. Σήμερα, από τα 43 κράτη-μέλη του Ε.Κ.Χ. τα 32 έχουν κυρώσει τον αναθεωρημένο Χάρτη.
18. Επιχειρήθηκε προηγουμένως, κατ'επανάληψη, από φορείς και επιστήμονες διεθνούς κύρους, η προώθηση της κύρωσης από την Ελλάδα του Α.Ε.Κ.Χ., όπως ήταν το σεμινάριο που διοργανώθηκε το 2000 στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης με πρωτοβουλία του Καθηγητή και Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Ν. Αλιπράντη και τη συμμετοχή του Διευθυντή του Ε.Κ.Χ. Regis Brillat, το ευρωπαϊκό συνέδριο στην Αθήνα το 2004 με θέμα «Για μια διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ένα πρότυπο: Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης» (βλ. πρακτικά εκδ. Παπαζήση, 2005), το διεθνές συνέδριο με θέμα: «Τα κοινωνικά δικαιώματα σε υπερεθνικό επίπεδο ανά τον κόσμο. Προκλήσεις και προοπτικές» (εκδ. Παπαζήση, 2008), καθώς και το συνέδριο στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, όλα με πρωτοβουλία του Καθηγητή Ν. Αλιπράντη.
19. «Με νομοσχέδιο του Υπουργείου Εργασίας που τίθεται σήμερα σε διαβούλευση κυρώνεται ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης, η πληρέστερη διεθνής σύμβαση για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων», δήλωσε ο υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Γ. Κατρούγκαλος
20. βλ. ιδίως τα άρθρα 30 και 31, που προβλέπουν ρητά αφενός δικαιώματα προστασίας κατά της φτώχειας και

του κοινωνικού αποκλεισμού και αφετέρου το δικαίωμα της στέγασης, καθώς και το άρθρο 23 που προβλέπει το δικαίωμα των ηλικιωμένων για κοινωνική προστασία.

21. Εντάσσονται στις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 25 του Συντάγματος που ορίζει ότι: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.»

2. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη.»

22. Άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος: «1. Οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθιερώσεως, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου.»

23. Βλ. το Έγγραφο των Βρυξελλών για το Μέλλον της Προστασίας των Κοινωνικών Δικαιωμάτων στην Ευρώπη, αναρτημένο στον ιστότοπο του Συμβουλίου της Ευρώπης.

24. «Η κύρωση του Αναθεωρημένου Χάρτη βελτιώνει αδιαμφισβήτητα, το επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής», ενώ στο Προοίμιο υπογραμμίζεται «η θέληση των κυβερνήσεων των Κρατών-Μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να εξασφαλίσουν στους πληθυσμούς τους τα κοινωνικά δικαιώματα που προβλέπονται από τον Χάρτη, προκειμένου να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο και να προάγουν την κοινωνική τους ευημερία». (βλ. Αιτιολογική Έκθεση του ν/σ για τη κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. που αναρτήθηκε προς διαβούλευση στις 13/8/2015).

25. Την αναγκαιότητα της κύρωσης του Χάρτη επεσήμανε και ο Υπουργός Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης Γ. Κατρούγκαλος, όταν έθεσε στη δημοσιότητα το ν/σ για την κύρωση του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, τονίζοντας ότι «ενισχύει τις ελληνικές θέσεις κατά τη διαπραγμάτευση με τους θεσμούς» και ότι «ο ΑΕΚΧ σε συνδυασμό με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, την άλλη διεθνή σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, συμπροσδιορίζουν σήμερα το ευρωπαϊκό κεκτημένο των θεμελιωδών δικαιωμάτων» και ότι «η κύρωση του Αναθεωρημένου

Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη αφενός έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό, το οποίο έχει προκληθεί στη χώρα μας από τις γενικότερες τάσεις αποδόμησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου, αλλά και την εφαρμογή της νεοφιλελεύθερης απορρύθμισης από τη μνημονιακή νομοθεσία».

26. Ο Υπουργός Εργασίας, με την ανάρτηση του σχεδίου νόμου προς διαβούλευση δήλωσε ότι «..ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης έχει κυρωθεί από την πλειονότητα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης και προσδιορίζει όχι απλώς την «κανονικότητα» αλλά τη νομιμότητα, ως προς τα κατώτατα όρια προστασίας και ρύθμισης σε όλη την Ευρώπη» (βλ. <http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/ergasiaka/71737/se-diavoylefsi-o-anatheorimenos-evropaikos-koinonikos-xartis>).

.....